

POSTĘPOWANIE SĄDOWOADMINISTRACYJNE

REDAKCJA NAUKOWA

Hanna Knysiak-Sudyka

AUTORZY

Agata Cebera

Jakub Grzegorz Firlus

Anna Gołęba

Kamil Klonowski

Hanna Knysiak-Sudyka

Wolters Kluwer

POSTĘPOWANIE SĄDOWOADMINISTRACYJNE

REDAKCJA NAUKOWA

Hanna Knysiak-Sudyka

AUTORZY

Agata Cebera

Jakub Grzegorz Firlus

Anna Gołęba

Kamil Klonowski

Hanna Knysiak-Sudyka

Zamów książkę w księgarni internetowej

proinfo.pl
księgarnia internetowa

PIKTOGRAMY

wskazują ważne elementy
książki i ułatwiają
ich odnalezienie

Ważne

Przykłady

Podstawa prawna
Kontekst prawny

Pytania
Zadania

Rozwiązania
Odpowiedzi

Stanowisko stron
Pogląd

Orzecznictwo

Literatura

Historia

Nowe przepisy

Stan prawny na 1 października 2022 r.

Wydawca
Izabella Małecka

Redaktor prowadzący
Joanna Otówek

Opracowanie redakcyjne
Anna Poptawska

Projekt okładek serii
Wojtek Janikowski

Poszczególne rozdziały napisali:

Agata Cebera: rozdz. XII pkt 9 i 11

Agata Cebera i Hanna Knysiak-Sudyka: rozdz. II

Jakub Grzegorz Firlus: rozdz. V–VIII, rozdz. IX pkt 1–4, rozdz. XII pkt 4, 10,
rozd. XVII

Anna Gołęba: rozdz. IX pkt 5 i 6, rozdz. X pkt 2–4, rozdz. XI,
rozd. XII pkt 2, 3, pkt 5–7

Kamil Klonowski: rozdz. I, IV, rozdz. X pkt 1, rozdz. XII pkt 8, rozdz. XIII,
rozd. XVI pkt 2 i 3

Hanna Knysiak-Sudyka: Wstęp, rozdz. III, rozdz. IX pkt 7, rozdz. XII pkt 1,
rozd. XIV, rozdz. XV, rozdz. XVI pkt 1

prawolubni

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przystępujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

Szanujmy prawo i własność
Więcej na www.legalnakultura.pl
Polska Izba Książki

© Copyright by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2022

ISBN 978-83-8286-922-4

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o
Dział Praw Autorskich
01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33
tel. 728 313 462
e-mail: PL-ksiazki@wolterskluwer.com

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	11
Wstęp	15

CZĘŚĆ PIERWSZA

SĄDOWA KONTROLA DZIAŁALNOŚCI ADMINISTRACJI PUBLICZNEJ

Rozdział I

Modele sądowej kontroli administracji	21
---	----

Rozdział II

Sądowa kontrola administracji w Polsce	27
1. Władza sądownicza a działalność organów administracji publicznej	27
2. Prawo do sądu a kontrola działalności organów administracji publicznej	29
3. Sądowa kontrola administracji publicznej sprawowana przez sądy administracyjne	31
4. Sądowa kontrola administracji publicznej sprawowana przez sądy powszechne	34

CZĘŚĆ DRUGA

SĄDOWA KONTROLA DZIAŁALNOŚCI ADMINISTRACJI PUBLICZNEJ SPRAWOWANA PRZEZ SĄDY ADMINISTRACYJNE

Rozdział III

Sądy administracyjne	39
1. Organizacja sądów administracyjnych	39
2. Sędziowie sądów administracyjnych	44

Rozdział IV**Prawne formy działania administracji publicznej kontrolowane przez**

sądy administracyjne	50
1. Regulacja właściwości rzeczowej sądów administracyjnych	50
2. Decyzje administracyjne	55
3. Postanowienia	59
4. Inne akty lub czynności z zakresu administracji publicznej	63
5. Interpretacje podatkowe, opinie zabezpieczające i odmowa wydania opinii zabezpieczających	67
6. Akty organów gmin, powiatów, województw oraz związków gmin i związków powiatów	72
7. Akty nadzoru	76
8. Bezczynność organów administracji publicznej i przewlekłe prowadzenie postępowań	79
9. Skargi przewidziane w przepisach szczególnych	83
10. Wyłączenia z właściwości sądów administracyjnych	88

Rozdział V

Środki prawne inicjujące kontrolę sądownoadministracyjną	92
1. Charakterystyka środków inicjujących postępowanie sądownoadministracyjne	92
2. Przesłanki dopuszczalności skargi, sprzeciwu i wniosku – informacje podstawowe	98
3. Rygor procesowy stosowany w warunkach niedopuszczalności czynności inicjującej postępowanie sądownoadministracyjne. Środki gwarantujące realizację zasady skargowości	104

Rozdział VI

Przesłanki dopuszczalności skargi	113
1. Istnienie przedmiotu zaskarżenia – substrat skargi	113
2. Właściwość sądów administracyjnych, <i>lis pendens</i> , <i>res iudicata</i> – art. 58 § 1 pkt 1 i 4 p.p.s.a.	114
3. Obowiązek uprzedniego wyczerpania środków zaskarżenia na drodze administracyjnej	118
3.1. Ogólny mechanizm pierwszeństwa drogi administracyjnej dekodowany z art. 52 § 1 p.p.s.a.	118
3.2. Fakultatywny charakter wniosku o ponowne rozpatrzenie sprawy	127
3.3. Podsumowanie	138
4. Wymogi formalne i fiskalne skargi	140
4.1. Wymogi formalne	140
4.1.1. Forma skargi, sprzeciwu i wniosku – pisemna lub elektroniczna	145
4.1.2. Wymogi formalno-treściowe skargi	149

4.1.3. Procedura sanowania braków formalnych i treściowych skargi – art. 49, art. 58 § 1 pkt 3 p.p.s.a.	154
4.2. Wymogi fiskalne	159
5. Termin wniesienia skargi	161
5.1. Informacje ogólne	161
5.2. Miejsce dokonania czynności zaskarżenia a termin zaskarżenia	174
5.3. Konsekwencje procesowe uchybienia terminowi do wniesienia skargi	178
6. Zawisłość sprawy administracyjnej weryfikacyjnej jako przesłanka dopuszczalności skargi na decyzje i postanowienia	181
6.1. Uwagi wprowadzające	181
6.2. Zbieg postępowań w systemie kontroli administracji publicznej	181
6.3. Kategorie zbiegu postępowania administracyjnego i sądownoadministracyjnego (zbieg <i>sensu largo</i>) oraz reguły jego eliminowania	196
6.4. Uprzednie wszczęcie postępowania weryfikacyjnego wewnątrzadministracyjnego jako przesłanka zawieszenia postępowania sądownoadministracyjnego (art. 56 p.p.s.a.)	200
7. Pozostałe warunki dopuszczalności skargi	206
7.1. Uwagi wprowadzające	206
7.2. Szczególne przesłanki dopuszczalności skarg określonego rodzaju	207

Rozdział VII

Sprzeciw od decyzji wydanej na podstawie art. 138 § 2 k.p.a.	209
1. Informacje ogólne	209
2. Przesłanki dopuszczalności sprzeciwu od decyzji	216
2.1. Przesłanki dopuszczalności drogi sądownoadministracyjnej dotyczące wyłącznie sprzeciwu	217
2.2. Elementy wspólne dla sprzeciwu z art. 3 § 2a p.p.s.a. oraz skargi w zakresie dopuszczalności postępowania sądownoadministracyjnego	219
2.3. Przesłanki dopuszczalności skargi nieznaidujące zastosowania w postępowaniu inicjowanym sprzeciwem pomimo odesłania z art. 64b § 1 p.p.s.a.	220

Rozdział VIII

Wniosek o wszczęcie postępowania sądownoadministracyjnego	225
--	-----

Rozdział IX

Podmioty postępowania sądownoadministracyjnego	234
1. Informacje ogólne	234
2. Legitymacja skargowa	239
2.1. Każdy, kto ma interes prawny w zaskarżeniu zachowania kompetencyjnego organu	240

2.2. Modyfikacje podstaw legitymacji skargowej w przepisach szczególnych	246
2.3. Organizacja społeczna jako skarżąca w postępowaniu sądownoadministracyjnym	255
2.4. Prokurator, Rzecznik Praw Obywatelskich i Rzecznik Praw Dziecka jako skarżący – modyfikacje warunków dopuszczalności uruchomienia sądowej kontroli	260
2.5. Rzecznik Małych i Średnich Przedsiębiorców	265
3. Legitymacja do wniesienia sprzeciwu od decyzji z art. 138 § 2 k.p.a.	273
4. Podmioty legitymowane do wniesienia wniosku o wszczęcie postępowania sądownoadministracyjnego	278
5. Procesowa pozycja organu administracji publicznej w postępowaniu sądownoadministracyjnym	279
6. Uczestnicy postępowania	281
7. Pełnomocnictwo procesowe	284

Rozdział X

Postępowanie sądownoadministracyjne przed organem administracji publicznej

publicznej	289
1. Skutki prawne wniesienia skargi	289
2. Obowiązek przekazania skargi (sprzeciwu) wraz z aktami sprawy i odpowiedzią na skargę	295
3. System gwarancji wykonania przez organ administracji publicznej obowiązku przekazania skargi (sprzeciwu) wraz z aktami sprawy	298
4. Instytucja autokontroli w postępowaniu sądownoadministracyjnym	301
4.1. Istota i cel autokontroli	301
4.2. Autokontrola decyzji administracyjnej	303
4.3. Instytucja autokontroli pozostałych form działania lub braku działania kontrolowanych przez sądy administracyjne	310
4.4. Wpływ autokontroli na postępowanie sądownoadministracyjne	312

Rozdział XI

Ochrona tymczasowa w postępowaniu sądownoadministracyjnym

Rozdział XII

Postępowanie przed wojewódzkim sądem administracyjnym	318
1. Posiedzenia sądowe	318
1.1. Regulacje COVID-19	321
2. Zawieszenie postępowania sądownoadministracyjnego	324
3. Terminy w postępowaniu sądownoadministracyjnym	328
3.1. Rodzaje terminów procesowych	328
3.2. Obliczanie terminów w postępowaniu sądownoadministracyjnym	329
3.3. Instytucja przywrócenia terminu	330

4. Doręczenia	333
5. Rozpoznanie sprawy na posiedzeniu jawnym	343
5.1. Posiedzenia jawne	343
5.2. Protokół z posiedzenia jawnego	344
5.3. Przebieg rozprawy	346
6. Postępowanie dowodowe w postępowaniu sądownoadministracyjnym	348
7. Postępowanie uproszczone	349
8. Mediacja w postępowaniu sądownoadministracyjnym	351
8.1. Uwagi ogólne	351
8.2. Uruchomienie, cele i przebieg mediacji	352
8.3. Zakończenie mediacji	355
8.4. Skarga na działania organu podjęte w wyniku mediacji	358
9. Cofnięcie skargi, sprzeciwu, wniosku	360
10. Wszczęcie postępowania wewnątrzadministracyjnego w toku postępowania sądownoadministracyjnego	365
11. Przewlekłość postępowania sądownoadministracyjnego	374
11.1. Informacje ogólne	374
11.2. Aspekty formalne związane z wniesieniem skargi na przewlekłość postępowania sądowego	376
11.3. Rozpatrzenie skargi na przewlekłość postępowania sądowego	377

Rozdział XIII

Orzeczenia wojewódzkiego sądu administracyjnego	379
1. Charakterystyka i rodzaje czynności orzeczniczych sądu oraz referendarza sądowego	379
2. Pojęcie i reguły orzekania przez sąd administracyjny w sprawach sądownoadministracyjnych	382
3. Rodzaje wyroków	389
4. Wyrokowanie i elementy wyroku	400
5. Sprostowanie i uzupełnienie wyroku	404
6. Wydawanie postanowień	406
7. Umorzenie postępowania sądownoadministracyjnego	408
8. Prawomocność orzeczeń sądu administracyjnego	412

Rozdział XIV

Środki zaskarżania orzeczeń sądów administracyjnych	417
1. System środków zaskarżania orzeczeń sądów administracyjnych	417
2. Zwyczajne środki zaskarżenia	419
2.1. Skarga kasacyjna	419
2.2. Zażalenie	427
2.3. Pozostałe środki zaskarżenia	430
3. Nadzwyczajne środki zaskarżenia	432

3.1. Skarga o wznowienie postępowania sadowoadministracyjnego	432
3.2. Skarga o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia	437

Rozdział XV

Koszty postępowania sadowoadministracyjnego	442
1. Pojęcie i rodzaje kosztów postępowania	442
2. Zasady odpowiedzialności za koszty postępowania	443
3. Zwolnienie od kosztów sądowych	446

Rozdział XVI

Oddziaływanie orzeczeń sądów administracyjnych na funkcjonowanie administracji publicznej	451
1. Działalność uchwałodawcza Naczelnego Sądu Administracyjnego	451
2. Związywanie oceną prawną i wskazaniem co do dalszego postępowania zawartymi w wyroku	453
3. Wykonywanie orzeczeń sądów administracyjnych	455

Rozdział XVII

Prawomocność decyzji a kompetencje weryfikacyjne wewnątrzadministracyjne	460
1. Uwagi wprowadzające	460
2. Obowiązek wykonania wyroku przez organ administracji publicznej	464
3. Decyzja prawomocna jako kategoria łącznikowa na styku drogi sadowoadministracyjnej i administracyjnej	465
4. Rodzaje orzeczeń sadowoadministracyjnych skutkujących nabyciem przez decyzję przymiotu prawomocności <i>sensu stricto</i>	470
5. Zbieg <i>sensu largo</i> drogi sadowoadministracyjnej i trybów wewnątrzadministracyjnych	471
5.1. Wpływ prawomocnego wyroku sądu administracyjnego oddalającego skargę na dopuszczalność stwierdzenia nieważności decyzji	471
5.2. Wpływ prawomocnego wyroku sądu administracyjnego oddalającego skargę na dopuszczalność wznowienia postępowania administracyjnego	477
5.3. Uwagi podsumowujące	479
6. Konsekwencje uchwały NSA (7) z 5.06.2017 r., II GPS 1/17, dla przebiegu zawisłego postępowania w sprawie administracyjnej weryfikacyjnej	480

Bibliografia	485
---------------------------	------------

O Autorach	495
-------------------------	------------

WYKAZ SKRÓTÓW

Źródła prawa

- k.c. – ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2022 r. poz. 1360)
- Konstytucja RP – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.)
- k.p.a. – ustawa z 14.06.1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego (Dz.U. z 2021 r. poz. 735 ze zm.)
- k.p.c. – ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2021 r. poz. 1805 ze zm.)
- nowela
kwietniowa
do p.p.s.a. z 2015 r. – ustawa z 9.04.2015 r. o zmianie ustawy – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (Dz.U. poz. 658)
- nowela
kwietniowa
z 2017 r. – ustawa z 7.04.2017 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania administracyjnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 935)
- nowela
styczniowa
do k.p.a. z 1980 r. – ustawa z 31.01.1980 r. o Naczelnym Sądzie Administracyjnym oraz o zmianie ustawy – Kodeks postępowania administracyjnego (Dz.U. Nr 4, poz. 8 ze zm.)
- o.p. – ustawa z 29.08.1997 r. – Ordynacja podatkowa (Dz.U. z 2021 r. poz. 1540 ze zm.)
- p.p.s.a. – ustawa z 30.08.2002 r. – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (Dz.U. z 2022 r. poz. 329 ze zm.)
- pr. bud. – ustawa z 7.07.1994 r. – Prawo budowlane (Dz.U. z 2021 r. poz. 2351 ze zm.)
- p.u.s.a. – ustawa z 25.07.2002 r. – Prawo o ustroju sądów administracyjnych (Dz.U. z 2021 r. poz. 137 ze zm.)
- r.w.u.WSA – rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z 5.08.2015 r. – Regulamin wewnętrzny urzędowania wojewódzkich sądów administracyjnych (Dz.U. poz. 1177 ze zm.)
- u.d.i.p. – ustawa z 6.09.2001 r. o dostępie do informacji publicznej (Dz.U. z 2022 r. poz. 902)
- u.p.e.a. – ustawa z 17.06.1966 r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji (Dz.U. z 2022 r. poz. 479 ze zm.)

u.p.z.p.	– ustawa z 27.03.2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. z 2022 r. poz. 503)
u.r.i.o.	– ustawa z 7.10.1992 r. o regionalnych izbach obrachunkowych (Dz.U. z 2022 r. poz. 1668)
u.RMŚP	– ustawa z 6.03.2018 r. o Rzeczniku Małych i Średnich Przedsiębiorców (Dz.U. poz. 648)
u.s.g.	– ustawa z 8.03.1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2022 r. poz. 559 ze zm.)
u.s.n.p.s.	– ustawa z 17.06.2004 r. o skardze na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu przygotowawczym prowadzonym lub nadzorowanym przez prokuratora i postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki (Dz.U. z 2018 r. poz. 75)
u.s.p.	– ustawa z 5.06.1998 r. o samorządzie powiatowym (Dz.U. z 2022 r. poz. 1526)
u.s.w.	– ustawa z 5.06.1998 r. o samorządzie województwa (Dz.U. z 2022 r. poz. 547)
ustawa o NSA z 1995 r.	– ustawa z 11.05.1995 r. o Naczelnym Sądzie Administracyjnym (Dz.U. Nr 74, poz. 368 ze zm.) – nie obowiązuje
u.u.i.ś.	– ustawa z 3.10.2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (Dz.U. z 2022 r. poz. 1029 ze zm.)
u.w.a.r.w.	– ustawa z 23.01.2009 r. o wojewodzie i administracji rządowej w województwie (Dz.U. z 2022 r. poz. 135 ze zm.)
u.z.p.p.r.	– ustawa z 6.12.2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz.U. z 2021 r. poz. 1057 ze zm.)

Czasopisma, publikatory i zbiory orzecznictwa

Dz.U.	– „Dziennik Ustaw”
GSP	– „Gdańskie Studia Prawnicze”
GSP-PO	– „Gdańskie Studia Prawnicze – Przegląd Orzecznictwa”
KSP	– „Krakowskie Studia Prawnicze”
Legalis	– System Informacji Prawnej Legalis
LEX	– System Informacji Prawnej LEX
ONSAiWSA	– Orzecznictwo Naczelnego Sądu Administracyjnego i wojewódzkich sądów administracyjnych
OSP	– Orzecznictwo Sądów Polskich
OSPiKA	– Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych
OTK	– Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego
OTK-A	– Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego, Seria A
Pal.	– „Palestra”
PiP	– „Państwo i Prawo”
PPK	– „Przegląd Prawa Konstytucyjnego”
PPP	– „Przegląd Prawa Publicznego”
PS	– „Przegląd Sądowy”
ST	– „Samorząd Terytorialny”
ZNSA	– „Zeszyty Naukowe Sądownictwa Administracyjnego”

WSTĘP

Podręcznik, który oddajemy do rąk Czytelników, jest opracowaniem dotyczącym problematyki sądowej kontroli administracji, która stanowi instrument gwarantujący zgodne z prawem działanie organów administracji publicznej w stosunkach z podmiotami zewnętrznymi. W polskim systemie prawnym mamy do czynienia z mieszanym modelem sądowej kontroli administracji, wykonywanej zarówno przez sądy powszechne, jak i sądy administracyjne, zasadnicze znaczenie ma jednak kontrola sprawowana przez sądy administracyjne.

Układ opracowania został ściśle powiązany z przedstawionymi wyżej cechami polskiego modelu sądowej kontroli administracji. Zostało ono podzielone na dwie części. W pierwszej z nich przedstawiono cechy charakterystyczne sądowych modeli kontroli administracji, ze szczególnym uwzględnieniem modelu mieszanego.

Część druga została poświęcona zagadnieniom postępowania sądownoadministracyjnego. Obecnie na rynku wydawniczym dostępne są liczne opracowania w sposób szeroki lub wąski dotyczące tematyki postępowania sądownoadministracyjnego, ujmowanej z reguły w ramach opracowań traktujących także o postępowaniu administracyjnym ogólnym, postępowaniu podatkowym czy też postępowaniu egzekucyjnym w administracji lub – zdecydowanie rzadziej – samodzielnie. Wydawać by się zatem mogło, że w tytułowej materii nie pozostało wiele do powiedzenia. W naszym przekonaniu jest jednak inaczej. Przede wszystkim należy zwrócić uwagę, że dostępne opracowania są z reguły kierowane do szerokiego i zróżnicowanego kręgu odbiorców – od studentów kierunków prawo i administracja, poprzez pracowników organów administracji publicznej, po teoretyków prawa oraz osoby stosujące prawo w praktyce. W niniejszym opracowaniu podjęliśmy próbę syntetycznego ujęcia problematyki postępowania sądownoadministracyjnego przeznaczoną głównie dla studentów kierunku prawo oraz administracja, kandydatów na stanowiska urzędnicze w aparacie administracyjnym państwa, urzędników oraz pełnomocników reprezentujących strony w postępowaniach przed sądami administracyjnymi. Dobór omawianych zagadnień został zdeterminowany wyzwaniami, z którymi przychodzi się mierzyć w praktyce pracownikom organów administracji publicznej (rządowej i samorządowej) oraz pełnomocnikom stron w postępowaniach sądownoadministracyjnych.

Postępowanie sądownoadministracyjne jest niewątpliwie w pewien sposób powiązane z postępowaniem administracyjnym, w którym został wykreowany przedmiot zaskarżenia i kontroli sądu administracyjnego, jednak postępowanie sądownoadministracyjne nie stanowi prostej kontynuacji postępowania administracyjnego. Jest ono nowym rodzajem postępowania sądowego, co prawda powiązane z postępowaniem przed organem administracji publicznej, jednakże rządzącym się własnymi, odrębnymi regułami. Część tych reguł została przetransponowana (wprost lub z modyfikacjami) do ustawy – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi z Kodeksu postępowania cywilnego.

Postępowanie sądownoadministracyjne jest oparte na zasadzie dwustronności, a zgodnie z art. 32 p.p.s.a. stronami w nim są skarżący oraz organ administracji publicznej, którego działanie, bezczynność lub przewlekłe prowadzenie postępowania jest przedmiotem skargi. Postępowanie sądownoadministracyjne ma postać formalnie kontradyktoryjną, gdyż strony postępowania prowadzą w nim spór o prawo. Wniesienie skargi do sądu administracyjnego powoduje przekształcenie pozycji stron stosunku administracyjnoprawnego, który został skonkretyzowany indywidualnym aktem administracyjnym, stanowiącym przedmiot zaskarżenia. W wyniku aktu zaskarżenia (wniesienia skargi do sądu administracyjnego) zmienia się rola procesowa stron stosunku materialnoprawnego w ten sposób, że skarżący staje się stroną równorzędną pod względem uprawnień procesowych z organem administracji publicznej. W postępowaniu sądownoadministracyjnym obowiązuje bowiem zasada równouprawnienia (równości) stron, która oznacza, że każda ze stron ma w nim zagwarantowane jednakowe środki ochrony oraz takie same możliwości ich wykorzystania przez podejmowanie stosownych czynności procesowych.

Organ administracji publicznej jest zatem stroną postępowania sądownoadministracyjnego, korzystającą z takich samych uprawnień procesowych jak pozostałe strony postępowania. Na organie administracji publicznej ciąży jednak w postępowaniu sądownoadministracyjnym także liczne obowiązki związane z tym, że to jego działanie lub zaniechanie jest przedmiotem zaskarżenia. W niniejszym opracowaniu zostały szczególnie zaakcentowane kwestie związane z rolą organu administracji publicznej w postępowaniu sądownoadministracyjnym, jego uprawnieniami i obowiązkami kreowanymi przepisami Prawa o postępowaniu przed sądami administracyjnymi oraz przepisami innych ustaw. Zamiarem Autorów było przedstawienie postępowania sądownoadministracyjnego w sposób niestandardowy, odbiegający od dotychczasowej konwencji, w celu zaakcentowania tych jego elementów, które mają szczególne znaczenie dla uczestniczącej w nim strony przeciwnej. Z tych powodów starano się unikać – tam, gdzie w ocenie Autorów nie było to konieczne – zamieszczania w niniejszym opracowaniu pogłębionych wywodów o charakterze teoretycznym, koncentrowano się natomiast na praktycznych aspektach poruszanych zagadnień. Takie rozwiązanie wydaje się trafne z uwagi na zakładany cel niniejszego opracowania, jak

Rozdział I

MODELE SĄDOWEJ KONTROLI ADMINISTRACJI

1 Tworzenie i określanie reguł funkcjonowania administracji państwowej wiązało się i wiąże z potrzebą ustalenia zasadniczej kwestii: czy ma być kontrolowana, a jeśli tak – to przez kogo i według jakich kryteriów? Przyjęcie jakiegokolwiek modelu kontroli wymaga jednak przyjęcia założenia, że będzie ona miała charakter realny i obiektywny. Tym samym nie można mówić o „administracji podlegającej kontroli” w sytuacji, kiedy jej wykonywanie powierza się podmiotowi zależnemu w pełnym zakresie od tej administracji.

2 **DP** Pierwsze systemy tworzone w nowożytności bazowały na formule administracji niekontrolowanej albo poddanej wyłącznie **kontroli wewnętrznej**. Wybór modelu powiązany był ze zjawiskiem centralizacji i koncentracji władzy. Im zjawiska te występowały z większym natężeniem, tym zakres kontroli był mniejszy. Administracja zaś stawała się coraz bardziej „upaństwowiona”. Od XIX wieku, wraz z osłabieniem tych tendencji i wzmożeniem demokratyzacji życia publicznego i budową społeczeństwa obywatelskiego, zakres kontroli ulegał zwiększeniu. Wraz z tymi zmianami postępował proces decentralizacji i dekoncentracji, co z kolei przekładało się na zainicjowanie procesu „upublicznienia” administracji, rozumianego jako ustanowienie możliwości kształtowania jej składu osobowego przez obywateli. Równocześnie wprowadzano mechanizmy weryfikacji działalności administracji w oparciu o kryterium legalności, szczególnie w sytuacjach wkraczania w sferę praw i obowiązków podmiotów spoza administracji. Wiązało się to z założeniem, że każdy przejaw stosowania władzy względem jednostek wymaga ustanowienia prawnych gwarancji zabezpieczających przed nadużywaniem jej wobec nich. Stanowiło to wyraz ustalenia przeciwwagi dla zjawisk nadużywania przez nią władztwa i arbitralności. Druga istotna zmiana dotyczyła struktury administracji, dla której wraz z nowożytnymi zmianami zaczęto przyjmować **strukturę dualną**. Prowadziło to do przemianowania administracji państwowej w administrację publiczną, która składa się z administracji rządowej i administracji samorządowej (terytorialnej). Z istoty swej ta pierwsza dysponuje znacznie silniejszą pozycją, która wynika nie tylko z przypisanego ustawami

władztwa, ale także z zasobów finansowych w związku z realizacją zadań fiskalnych. To z kolei stało się podstawą do stworzenia mechanizmów kontrolnych, stanowiących gwarancję przed ingerencją administracji rządowej w prawnie chronioną podmiotowość administracji samorządowej.

- 3 W ten sposób w ramach schematów **kontroli wewnętrznej** tworzy się dwa typy organów: 1) wyspecjalizowanych w kontroli innych organów i kierowanych przez nich urzędów, 2) kontroli relacji prawnych organ – jednostka oraz organ rządowy i organ samorządowy. Kontrole te mogą być przeprowadzane przede wszystkim w oparciu o kryterium legalności, ale oprócz tego jako równorzędne można stosować inne kryteria: gospodarność, celowość czy rzetelność. W formule demokratycznego państwa prawnego podkreśla się przy tym znaczenie niezależności podmiotu wykonującego kontrolę wewnętrzną. Z im większym natężeniem przywołana formuła jest realizowana, tym silniejsze gwarancje niezależności podmiotów kontrolujących. Odejście zaś od tego modelu kontroli zmienia profil państwa traktowanego obecnie jako szczególna forma korporacji publicznoprawnej. Staje się ono w coraz większym stopniu autorytarne, a formuła kontroli zyskuje walor fasadowy i iluzoryczny. W państwie totalitarnym faktycznie zaś nie występuje.
- 4 Ustanowienie trzeciego sektora władzy publicznej – sądownictwa, odseparowanie go od władzy wykonawczej i nadanie wraz z odpowiednimi gwarancjami cechy niezawisłości stworzyło ramy do ustanowienia nowego rodzaju kontroli administracji „sądowej”, uznawanej za główny element **kontroli zewnętrznej**. Taki model może być realizowany również w drodze ustrojowej ewolucji niektórych organów administracji państwowej, które pierwotnie wykonywały kontrolę wewnętrzną (Rada Stanu we Francji). W efekcie odseparowania ich od władzy wykonawczej i nadania im – w sposób realny – przymiotów niezależności i niezawisłości stały się podmiotami wykonującymi kontrolę zewnętrzną. Kontrola ta z chwilą nadania, czy to w drodze ustaw zasadniczych czy umów międzynarodowych, jednostkom prawa podmiotowego „prawa do sądu” zyskała walor kontroli zwyczajnej, czyli takiej, która ma charakter powszechny.
- 5 Kontrolę zewnętrzną działalności administracji przeprowadza się przede wszystkim według **kryterium legalności**. Drugim kryterium, mającym wtórne znaczenie, jest prawnie chroniona podmiotowość jednostki (np. interes prawny) czy podmiotowość innego organu administracji publicznej. Ma ona funkcjonować obok kontroli wewnętrznej, którą nakierowano przede wszystkim na badanie zjawisk wewnątrz administracji (np. regionalne izby obrachunkowe) albo jako mechanizm poprzedzający sądową kontrolę administracji (tzw. druga instancja w administracyjnym toku instancji). Kontrolę administracji w zakresie, w jakim ingeruje w prawa i obowiązki jednostek, poddano proceduralnemu reżimowi prawnemu z przyjęciem założenia ustanowienia odpowiednich procesowych mechanizmów chroniących jednostkę przed nadużywaniem pozycji przez administrację (np. Ordynacja podatkowa). Me-

chanizmy te mają charakter prewencyjny albo represyjny. Sądowa kontrola także została opisana w proceduralnej regulacji prawnej. Schematy tych regulacji sprowadzają się – co do zasady – do dwóch modeli: dla kontroli wewnętrznej – w układzie dwóch organów (kontrolowanego i kontrolującego) oraz dwustronnej relacji między jednostką a organem administracji, zaś dla kontroli zewnętrznej – trójstronnego: między jednostką, organem i sądem, wyjątkowo między organami i sądem. Przedmiotem niniejszego wykładu jest wariant kontroli zewnętrznej, zaś pewne aspekty kontroli wewnętrznej, jeśli będą prezentowane, to przede wszystkim w celach prawnoporównawczych. Kontrola – zarówno wewnętrzna, jak i zewnętrzna – nie może obejmować wszystkich aspektów funkcjonowania administracji. W zakresie określanym jako „bieżąca techniczna aktywność” kontrola powinna być wyłączona albo ograniczona tylko do kontroli wewnętrznej. W przeciwnym razie zbyt rozbudowana kontrola mogłaby sparaliżować jej funkcjonowanie. Tym samym zakres tego, co ma być przedmiotem kontroli, i tego, co nie powinno być kontrolowane, stanowi wyraz kompromisu między wartościami takimi jak praworządność i ochrona praw podmiotowych jednostki a sprawność administracji. Co oczywiste priorytetem są te pierwsze.

Przyjmując jako kluczowe przedstawienie założeń kontroli zewnętrznej, należy wskazać, jakie organy trzeciego sektora władzy publicznej mogą ją sprawować i w jakim celu. W europejskim dorobku prawnym wypracowano model kontroli zewnętrznej sprawowany przez sądy powszechne, co jest charakterystyczne dla systemu anglosaskiego, i sądy specjalne (administracyjne), co z kolei dominuje w systemie germańskim. Pierwotne modele, które bazowały na przypisaniu właściwości w tym zakresie określonemu typowi sądów, ewoluowały w kierunku modeli mieszanych. Można jednak wskazać następującą tendencję. Model kontroli sprawowanej przez sądy powszechne jest bardziej podatny na przesuwanie właściwości do sądów specjalnych. Z kolei w modelu bazującym na sądach specjalnych przesunięcia w kierunku sądów powszechnych dotyczą spraw z zakresu tzw. uposażeń społecznych albo wiążą się z realizacją formuły tworzenia nowych kategorii sądów specjalnych w ramach sądownictwa powszechnego (np. sąd ochrony konkurencji i konsumenta). Generalizując, w odniesieniu do systemów europejskich można mówić o tendencji do przypisywania kontroli zewnętrznej administracji publicznej sądom specjalnym. Zjawisko to wynika przede wszystkim z rozbudowania regulacji prawnych o charakterze administracyjnym. Zwiększenie materii normatywnej wynika z jednej strony z objęcia przepisami coraz większych obszarów życia publicznego i gospodarczego. Prym w tym zakresie bierze regulacja w zakresie prawa podatkowego, w tym różnorodnych opłat publicznoprawnych. Z coraz większą ilością przepisów wiąże się coraz wyższy stopień ich skomplikowania. W takich warunkach tworzenie sądów „specjalnych” staje się więc koniecznością dla zachowania jakości orzekania.

Rozbudowa sądownictwa specjalnego jest także efektem rozrostu administracji publicznej, przede wszystkim w obszarze administracji rządowej. Najsilniejszym trendem, który wywołuje ten efekt, jest wdrażanie systemu agencji, jako wyraz specjaliza-

cji administracji publicznej w określonym obszarze reglamentacji życia publicznego oraz nadania im, wraz z odpowiednimi gwarancjami, przymiotu niezależności. Innym zjawiskiem wpływającym na to jest prywatyzacja zadań publicznych. Podsumowując powyższe wątki, można przyjąć, że rozbudowa sądownictwa specjalnego w zakresie kontroli administracji publicznej wynika z coraz większej ilości regulacji administracyjnoprawnych oraz rozbudowy administracji publicznej; procesy te należy zaś traktować jako nieuniknione.

Po przedstawieniu funkcjonujących modeli kontroli zewnętrznej administracji publicznej należy określić cele, które mają realizować i które są determinowane przez sposób i kryteria orzekania przez sądy (powszechnie i administracyjne). Cele te będą ujęte w sposób ogólny, jako efekt syntezy poszczególnych przypadków.

- 8 **Kontrola zewnętrzna** przez przyzmat celów, które ma realizować, ma służyć:
- 1) ustaleniu naruszenia prawa przedmiotowego,
 - 2) ustaleniu naruszenia praw podmiotowych,
 - 3) ustaleniu naruszenia zadań administracji publicznej.

Dopiero dokonanie ustaleń w tym zakresie, w zależności od mechanizmu orzekania przypisanego sądom, ma prowadzić **bezpośrednio albo pośrednio** do:

- 1) **ochrony prawa przedmiotowego,**
 - 2) **ochrony praw podmiotowych,**
 - 3) realizacji funkcji kompensacyjnej,
 - 4) **zapewnienia właściwej realizacji zadań administracji publicznej.**
- 9 Zastrzeżenie, że realizacja celu następuje bezpośrednio lub pośrednio, uzależnione jest od mechanizmu orzekania stosowanego przez sąd. Kwestie te zostaną przedstawione niżej, w tym miejscu zaś pokrótce wskazane zostaną wartości, które mają podlegać ochronie w ramach kontroli zewnętrznej organów administracji. Ochrona prawa przedmiotowego jest stanem, w którym organy działają zgodnie z powszechnie obowiązującymi przepisami prawa, określającymi ich ustrój, zadania, kompetencje i sposób ich realizacji. Jest on realizowany za pomocą systemu gwarancji prewencyjnych albo represyjnych. Sądy sprawujące kontrolę zewnętrzną realizują funkcję represyjną. Z kolei efekt gwarancji prewencyjnej jest pochodną samego faktu funkcjonowania sądów. Ochrona praw podmiotowych jednostek i innych organów stanowi – w znacznym uproszczeniu – efekt respektowania przez organy administracji publicznej ich praw i obowiązków określonych przepisami prawa powszechnie obowiązującego. W innym ujęciu można mówić o powstrzymaniu się przez organy przed nadmiernym ingerowaniem w prawa tych podmiotów lub przed nakładaniem na nie obowiązków w zakresie większym niż dozwolony prawem. Dotyczy to zarówno administracji rządowej, jak i samorządowej wobec jednostek oraz administracji rządowej wobec administracji samorządowej. Ten cel zawiera się w istocie w pierwszym, jednakże ze względu na jego znaczenie z punktu widzenia zapewnienia jedno-

stce odpowiednich gwarancji w relacjach z organami administracji zamieszczono go w przedmiotowej klasyfikacji. Realizacja tych założeń następuje w drodze stosowania przez sądy przede wszystkim kryterium legalności.

Funkcja kompensacyjna sprowadza się do ustalania odpowiedzialności odszkodowawczej administracji względem jednostek na podstawie uszczerbku wywołanego w ich mieniu.

Czwarty cel osiągany jest przez odwołanie się do innych kryteriów o charakterze prakseologicznym, takich jak: celowość, gospodarność czy rzetelność. Pierwotnie czyniono założenia, że każdy model sądownictwa ma realizować jedną określoną kategorię celów. Teraźniejszość pokazuje, że poszczególne modele realizują w poszczególnych kategoriach postępowań wszystkie z nich. Podstawowe znaczenie ma ochrona prawa przedmiotowego, jednakże inicjowanie tej ochrony jest motywowane ochroną praw podmiotowych jednostki (zob. art. 50 p.p.s.a.) i – z punktu widzenia oczekiwań społecznych – ten cel ma priorytetowe znaczenie.

Jak wcześniej wskazano, sposób realizacji tych celów stanowi pochodną sposobu orzekania przez sądy. Od początku kontroli sądowej administracji wyróżnia się modele: pośredni i bezpośredni. **W modelu pośrednim realizacja następuje w drodze orzeczenia sądu o charakterze kasatoryjnym (inaczej „weryfikacyjnym”)**, w którym obok pozbawienia mocy prawnej wygenerowanego przez organ administracji przedmiotu zaskarżenia zamieszcza się wytyczne w zakresie dalszego sposobu procedowania, w związku z potrzebą ponownego zakończenia jego działań. Dopiero podjęta przez niego aktywność ma realizować ww. cele. Ten model w stopniu najdalej idącym zrealizowano w systemie austriackim, przejętym następnie w Polsce w okresie dwudziestolecia międzywojennego¹. Oparto na nim również rozwiązania zawarte w regulacji ustanawiającej Naczelny Sąd Administracyjny i w Prawie o postępowaniu przed sądami administracyjnymi. W modelu bezpośrednim sąd w orzeczeniu nie tylko usuwa z obrotu prawnego przedmiot zaskarżenia, ale także kształtuje relację między jednostką i organem administracji czy między organami. Sąd wyłącza więc organy i czyni zbędnym ponowne procedowanie przez nie. W tym wariantcie ten sposób orzekania określa się jako „**merytoryczny**” albo inaczej jako **model „pełnego orzekania”**². W krajowym porządku prawnym tę formułę orzekania przypisano sądom powszechnym (szerzej zob. rozdział II pkt 4). Nowelą kwietniową z 2017 r. wprowadzono zaś do Prawa o postępowaniu przed sądami administracyjnymi również kolejne rozwiązania nawiązujące do niego (art. 145a p.p.s.a.), jakkolwiek nadal dominuje orzekanie kasatoryjne, realizujące w sposób pośredni ww. cele. W tę formułę wkomponowuje się również realizację funkcji kompensacyjnej.

¹ Ustawa z 3.08.1922 r. o Najwyższym Trybunale Administracyjnym (Dz.U. z 1926 r. Nr 68, poz. 400); tak też w rozporządzeniu Prezydenta Rzeczypospolitej z 27.10.1932 r. o Najwyższym Trybunale Administracyjnym (Dz.U. Nr 30, poz. 227).

² Za Z. Kmiecik [w:] *Polskie sądownictwo administracyjne*, red. Z. Kmiecik, Warszawa 2006, s. 2.

SĄDOWA KONTROLA ADMINISTRACJI W POLSCE

1. Władza sądownicza a działalność organów administracji publicznej

 Wprowadzenie do problematyki sądowej kontroli działalności administracji publicznej należy rozpocząć od analizy art. 10 ust. 1 i 2 Konstytucji RP, zgodnie z którym **ustrój Rzeczypospolitej Polskiej opiera się na podziale i równowadze władzy ustawodawczej, władzy wykonawczej i władzy sądowniczej**. Władzę ustawodawczą sprawują Sejm i Senat, władzę wykonawczą Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej i Rada Ministrów, a władzę sądowniczą sądy i trybunały. Powołana zasada stanowi fundament budowy organów władzy publicznej i ich funkcjonowania w demokratycznym państwie prawa¹, determinuje bowiem zarówno zakres rozdzielonych funkcji i kompetencji przypisanych poszczególnym władzom, jak i reguluje relacje pomiędzy nimi, w tym możliwość kontrolowania jednej władzy przez drugą². W piśmiennictwie zwykło się podkreślać, że zasada ta sprowadza się do następujących założeń³:

- 1) wyodrębniona jest władza wykonawcza, ustawodawcza i sądownicza (aspekt funkcjonalny, przedmiotowy);
- 2) każda z władz ma przypisane do niej organy państwowe (aspekt podmiotowy);
- 3) występuje niepołączalność władz – „każda z nich winna być wykonywana przez inny organ państwowy, w związku z tym niedopuszczalne jest łączenie związanych z nimi stanowisk państwowych”⁴. Wskazany zakaz wiąże się z zasadą niepołączalności (*incompatibilitas*)⁵;

¹ Por. W. Skrzydło, *Ustrój polityczny RP w świetle Konstytucji z 1997 r.*, Warszawa 2009, s. 58.

² W tym duchu K. Małyś-Ptak, *Kontrola działalności administracji publicznej sprawowana przez sądy powszechne*, Warszawa 2019, s. 95 i n.

³ Tak. m.in. W. Skrzydło, *Ustrój...*, s. 58; R. Grzeszczak, *Władza wykonawcza w systemie Unii Europejskiej*, Warszawa 2011, s. 33.

⁴ W. Skrzydło, *Ustrój...*, s. 58.

⁵ R. Grzeszczak, *Władza...*, s. 33.

- 4) władze powinny wzajemnie na siebie oddziaływać – wzajemna kontrola i hamowanie (zasada *checks and balances*)⁶.

W zakresie nas interesującym wypada bliżej scharakteryzować pojęcie władzy wykonawczej i sądowniczej, a w ślad za tym spróbować wykazać, dlaczego sądowa kontrola działalności administracji publicznej bywa określana jako jeden z filarów demokratycznego państwa prawnego, w tym jako jeden z kluczowych elementów gwarancyjnych praw i wolności jednostki.

- 11 Na materialną treść pojęcia „władza wykonawcza” składają się trzy elementy (podfunkcje)⁷: 1) administrowanie, tj. stosowanie prawa względem jednostek za pomocą form przewidzianych prawem; 2) zarządzanie, tj. ustalanie kierunków stosowania ustaw oraz ustalanie ich celu czy skutków społecznych; 3) rządywanie, tj. ustalanie polityki państwa, czyli kierunków jego rozwoju w sytuacjach niezdeterminowanych ustawami. Oznacza to, że proces administrowania, a zatem w ujęciu podmiotowym – administracja publiczna, stanowi jeden z elementów władzy wykonawczej.
- 12 **S** Artykuł 173 Konstytucji RP stanowi, że sądy są władzą odrębną i niezależną od innych władz⁸. Niezależność i odrębność władzy sądowniczej od innych władz, w tym przede wszystkim władzy wykonawczej, jest szczególnie ważna w odniesieniu do sądów, które sprawują kontrolę działalności administracji publicznej⁹, podmiot kontrolujący nie może być bowiem uzależniony od podmiotu kontrolowanego. Niezbędnym elementem odrębności pozostaje organizacyjne, funkcjonalne i personalne oddzielenie sądów, którego następstwem jest ich wyłączność w przyznanym im zakresie sprawowania władzy publicznej¹⁰. Z kolei zasada niezależności, rozumiana jako odseparowanie organów władzy sądowniczej od czynników politycznych, nabiera szczególnego znaczenia w sferze powoływania sędziów i decydowania o konstytucyjnych elementach ich statusu¹¹. Z powyższego wynika zatem, że kontrola sądowa działalności organów administracji publicznej stanowi jeden z elementów wzajemnej kontroli trójdziałnych władz państwowych. Sądowa kontrola działalności administracji publicznej w takim zakresie, w jakim zapewniona zostanie przez władzę sądowniczą jako władzę odrębną i niezależną od władzy kontrolowanej, będzie stanowić istotny gwarant dla poszanowania podstawowych praw i wolności jednostki

⁶ R. Grzeszczak, *Władza...*, s. 33.

⁷ Por. P. Sarnecki, *Współczesne rozumienie podziału władzy* [w:] *Nowa Konstytucja RP. Wartość, jednostka, instytucje*, red. K.B. Janowski, Toruń 1992, s. 26 i A. Bałaban, *Współczesne zagadnienia konstytucyjne*, Szczecin–Gorzów Wielkopolski 1999, s. 139–140.

⁸ B. Naleziński [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. P. Tuleja, LEX 2021, art. 173.

⁹ Tak trafnie W. Sawczyn [w:] *System Prawa Administracyjnego*, red. R. Hauser, Z. Niewiadomski, A. Wróbel, t. 10, *Sądowa kontrola administracji publicznej*, Legalis 2016, rozdział II. Konstytucyjne podstawy sądownictwa administracyjnego, nb 8.

¹⁰ B. Naleziński [w:] *Konstytucja...*, art. 173.

¹¹ B. Naleziński [w:] *Konstytucja...*, art. 173.

W podręczniku przedstawiono zagadnienia sądowej kontroli administracji stanowiącej instrument gwarantujący zgodne z prawem działanie organów administracji publicznej w stosunkach z podmiotami zewnętrznymi. Szczegółowo omówiono m.in. cechy charakterystyczne sądowych modeli kontroli administracji, ze szczególnym uwzględnieniem modelu mieszanego, oraz zagadnienia postępowania sądowoadministracyjnego.

Układ opracowania jest ściśle powiązany z obecnym w polskim systemie prawnym mieszanym modelem sądowej kontroli administracji, w którym wykonują ją zarówno sądy powszechne, jak i sądy administracyjne, zasadnicze znaczenie ma jednak kontrola sprawowana przez sądy administracyjne.

Publikacja dzięki syntetycznemu ujęciu problematyki postępowania sądowoadministracyjnego przeznaczona jest głównie dla studentów kierunku prawo oraz administracja, kandydatów na stanowiska urzędnicze w aparacie administracyjnym państwa, urzędników oraz pełnomocników reprezentujących strony w postępowaniach przed sądami administracyjnymi. Dobór omawianych zagadnień został zdeterminowany wyzwaniami, z którymi przychodzi się mierzyć w praktyce pracownikom organów administracji publicznej (rządowej i samorządowej) oraz pełnomocnikom stron w postępowaniach sądowoadministracyjnych.

Hanna Knysiak-Sudyka – profesor doktor habilitowana nauk prawnych; kierownik Katedry Postępowania Administracyjnego Uniwersytetu Jagiellońskiego; sędzia Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Krakowie; autorka licznych opracowań (podręczników, komentarzy, monografii, artykułów, glos, recenzji) z zakresu postępowania administracyjnego i sądowoadministracyjnego, w tym w szczególności monografii pt. *Skarga kasacyjna w postępowaniu sądowoadministracyjnym* oraz *Granice prawa do informacji w postępowaniu administracyjnym i sądowoadministracyjnym*; współautorka i redaktor naukowa komentarza do ustawy Kodeks postępowania administracyjnego oraz współautorka podręczników z zakresu postępowania administracyjnego i sądowoadministracyjnego.

9 788382 869224 W01P01

Kup e-book i czytaj
w aplikacji Smarteca

ZAMÓWIENIA:

INFOLINIA: 801 04 45 45

ZAMOWIENIA@WOLTERSKLUWER.PL

WWW.PROFINFO.PL

59 ZŁ (W TYM 5% VAT)